

College voor Toetsen en Examens

GRIEKSE TAAL EN CULTUUR VWO

SYLLABUS CENTRAAL
EXAMEN 2023

Versie 2, 21 juni 2021

Verantwoording:

© 2021 College voor Toetsen en Examens, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Deze syllabus bevat een specificatie van de examenstof Griekse Taal en Cultuur (GTC) voor het examenjaar 2023. Het in de syllabus vermelde pensum is door CvTE vastgesteld na advies van de Vereniging van Classici in Nederland (VCN). De syllabus is tot stand gekomen in overleg tussen de vaststellingscommissie GTC van het CvTE en de constructiegroep GTC van Cito en na raadpleging van SLO en universitaire specialist(en) door het CvTE vastgesteld.

INHOUD

VOORWOORD	4
1 EXAMENSTOF VAN HET CENTRAAL EXAMEN	5
2 SPECIFICATIE EXAMENSTOF VAN HET CENTRAAL EXAMEN	6
A. TEKSTEN	6
B. CULTUURHISTORISCHE CONTEXT	8
C. EINDTERMEN	8
3 HET CENTRAAL EXAMEN	10
3.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN	10
3.2 HULPMIDDELEN	10
BIJLAGE 1. EXAMENPROGRAMMA GRIEKSE TAAL EN CULTUUR VWO	11
BIJLAGE 2. DE PLAATS VAN GRIEKSE TAAL EN CULTUUR EN LATIJNSE TAAL EN CULTUUR IN DE PROFIELEN	13
BIJLAGE 3. DE MINIMUMLIJST GRIEKS	14

VOORWOORD

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Toetsen en Examens geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2023. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2024 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvTE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabus 2023 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2022 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2023 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvTE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cvte.nl of aan CvTE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Toetsen en Examens,
Drs. P.J.J. Hendrikse

1 EXAMENSTOF VAN HET CENTRAAL EXAMEN

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A (subdomein 1: reflectie op klassieke teksten), B¹ (B.3) en C (C.5).

Het centraal examen heeft betrekking op authentieke en vertaalde teksten van een of meer auteurs, behorend tot eenzelfde genre.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvTE maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

De examenonderwerpen in de aankomende jaren zijn:

2023	2024	2025
Herodotus, Historiën	Plato	Tragedie

---

¹ Voor zover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen.

2 SPECIFICATIE EXAMENSTOF VAN HET CENTRAAL EXAMEN

Kernauteur : Herodotus
Genre: Historiografie

A. TEKSTEN

1 Pensum

De met een asterisk (*) gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen.

Aanbevolen editie: C. Hude, *Herodoti Historiae*. Oxford 1927³ (OCT)

Rode draad: De blik op de ander: mannen en vrouwen in vreemde culturen

1.0	Prooemium
1.1-5	De aanleiding voor het conflict tussen oost en west: geroofde vrouwen
1.6-13	Gyges en Candaules: het bijzondere verhaal van een machtsovername
*1.184-187	Nitocris, powervrouw
1.196-199	Vreemde gewoonten in Babylon
*1.200-214	Cyrus de Grote vindt zijn meester in koningin Tomyris
2.35-36	Egypte: de omgekeerde wereld
2.111	De bijzondere genezing van koning Pherus
2.112-115	Paris en Helena komen terecht in Egypte
*2.116-120	Herodotus doet onderzoek naar het verhaal van Helena
*3.27-29	Cambyses doodt de Apis
3.30-31	Cambyses doodt zijn broer en trouwt zijn zus
*3.32-33	Cambyses doodt zijn zus
*3.129-137	Een wonderlijk verhaal over een Griekse arts en een Perzische koningin
*4.110-117	De Scythen komen in aanraking met de Amazonen
7.99	Introductie van Artemisia
*8.66-67	Xerxes wil weten of hij een zeeslag moet aangaan
8.68-69	Artemisia adviseert Xerxes
8.87-88	Artemisia voert tijdens de zeeslag van Salamis een slimme beweging uit
8.93	Artemisia ontsnapt
*8.97-103	Xerxes terneergeslagen na Salamis; krijgt advies van Mardonius en Artemisia
*9.114-120	De Atheners heroveren Sestus op de Perzen
9.121-122	Het einde van de <i>Historiën</i> : een wijs inzicht van Cyrus

2 Genre

- **Ontstaan en ontwikkeling van de geschiedschrijving**

De *Historiën* is het oudste geheel overgeleverde Griekse geschiedwerk. Het is ook het oudste omvangrijke werk in proza. Herodotus staat in de traditie van de logografen (letterlijk: prozaschrijvers), die verhandelingen schrijven op het gebied van de genealogie, etnografie, mythografie en geografie of zich bezighouden met regionale geschiedschrijving. De belangrijkste van deze logografen is Hecataeus van Milete, een oudere tijdgenoot van Herodotus.

Het voornaamste vernieuwende kenmerk van Herodotus' geschiedwerk is dat hij de verschillende aandachtsgebieden van de logografen integreert tot een universeel geschiedwerk. Het hoofdonderwerp van de *Historiën* is het gewelddadige conflict tussen Grieken en Perzen. In de eerste boeken van zijn *Historiën* behandelt hij daarvan de voorgeschiedenis en beschrijft de opkomst van het Perzische rijk als wereldmacht. Daarbij komt de hele hem bekende wereld – voor zover betrokken bij dit hoofdonderwerp – aan bod. Een tweede punt waarop Herodotus zich onderscheidt van de logografen is dat hij geen genoegen neemt met alleen het presenteren van de gebeurtenissen, maar ook op zoek gaat naar de oorzaken daarvan.

Op veel plaatsen in zijn werk maakt Herodotus opmerkingen over zijn historische methode. Bij zijn ἱστορίη ('onderzoek') hanteert hij drie instrumenten: ὄψις ('het zien'), ἀκοή ('het horen') en γνῶμη ('het redeneren'). Herodotus ontvangt zijn informatie niet kant en klaar van de Muze, zoals de epische dichter, maar gaat zelf op onderzoek uit. Hij neemt ter plekke waar (ὄψις) en legt zijn oor te luisteren bij mensen die iets meegemaakt hebben of een traditie kennen (ἀκοή). Als deze informatiebronnen ontbreken of als er verschillende versies zijn, probeert hij tot een reconstructie te komen door middel van een logische

redenering (γνώμη). Herodotus vermeldt soms zijn bronnen en beschrijft soms verschillende versies van eenzelfde gebeurtenis. Soms zegt hij ook dat hij iets niet weet. Deze methode kenmerkt Herodotus als historisch onderzoeker.

- **De verteller**

Herodotus' werk is verhalend. Hij is een duidelijk aanwezige verteller, die de door hem gepresenteerde gebeurtenissen vaak van commentaar voorziet. Op veel plaatsen in zijn werk laat hij door middel van veelal fictieve speeches zijn personages zelf aan het woord. Via de woorden van de personages maakt de lezer/toehoorder kennis met de visie die zij volgens Herodotus op de gebeurtenissen hebben. De structuur van de *Historiën* als geheel is in principe chronologisch en neemt de regeringen van de belangrijkste oosterse vorsten als uitgangspunt: Croesus van Lydië, en vervolgens de Perzische koningen Cyrus, Cambyses, Darius en Xerxes. Het conflict tussen Grieken en Perzen vindt plaats ten tijde van de laatste twee in deze reeks. Deze overkoepelende verhaallijn wordt dikwijls onderbroken door flashbacks, bijvoorbeeld naar eerdere episoden uit de geschiedenis, en etnografische en geografische digressies, die onder andere gewijd zijn aan volkeren die op dat moment in het verhaal in aanraking komen met de Perzische grootmacht.

3 Taal

De CvTE-minimumlijst vormt het uitgangspunt bij de op het centrale examen gestelde vragen en bij de annotatie van de ongeziene authentieke tekst. Hoewel het Ionisch en het Attisch tot dezelfde dialectgroep behoren, wijken ze op een aantal punten van elkaar af. De volgende verschijnselen worden bekend verondersteld.

- Algemeen
  - Het Ionisch heeft η, ook na ρ, ι en ε, waar het Attisch een lange α heeft: πρῆγμα (Attisch: πρᾶγμα); Ἀσίην (Attisch: Ἀσίαν)
  - In het Ionisch blijft de aspiratie vaak achterwege (*psilosis*): ἀπικνέονται (Attisch: ἀφικνοῦνται)
  - In het Ionisch blijft contractie bij εα, εε, εει, εη, εο, εω en αο meestal achterwege: καλέει (Attisch: καλεῖ); ἐδέξαο (Attisch: ἐδέξω); ἔπειο (Attisch: ἔπου); εο trekt soms samen tot ευ (ἐμεῦ, Attisch: ἐμοῦ)
  - Het Ionisch heeft in bepaalde gevallen κ waar het Attisch een π heeft: κη (Attisch: πη); κοῦ (Attisch: ποῦ)
  - Het Ionisch heeft -σσ- waar het Attisch -ππ- heeft: θάλασσα (Attisch: θάλαττα); ἀπαλλάσσειο (Attisch: ἀπαλλάπτου)
  - de dativus meervoud van het lidwoord is τοῖσι/τῆσι (Attisch: τοῖς/ταῖς)
  - ὦν = οὔν
  - ἔς = εἰς
- Werkwoorden
  - Bij werkwoorden waarvan de stam met een klinker of tweeklank begint, blijft het augment vaak achterwege: ἀμείβετο (Attisch: ἡμείβετο)
  - Het participium van εἰμί is ἔων, ἔοντος enz. (Attisch: ὦν, ὄντος enz.)
  - Het Ionisch heeft γίνομαι (Attisch: γίνομαι), γινώσκω (Attisch: γινώσκω)
- Naamwoorden
  - a-declinatie: gen.mv. op -έων (Attisch: -ῶν); dat.mv. op -ησι (Attisch: -αις); mannelijke eigennamen en zelfstandige naamwoorden op -ης hebben de genitivus enkelvoud op -εω (bijvoorbeeld: Ξερξέω, Attisch Ξέρξου; ποιητέω, Attisch: ποιητοῦ)
  - o-declinatie: dat.mv. op -οισι (Attisch: -οις)
  - derde declinatie: gen.ev. van woorden en eigennamen op -εύς is -έος (Attisch: -έως; bijvoorbeeld: βασιλέος, Attisch: βασιλέως); gen.ev. van woorden en eigennamen op -ης is -εος (Attisch: -ους; bijvoorbeeld: Ἄνδροκράτεος, Attisch: Ἄνδροκράτους); gen.ev. van ι-stammen is -ιος (Attisch: -εως); alle vormen van ι-stammen hebben een stam die op een iota eindigt (bijvoorbeeld: πόλιος, πόλι, πολίεις, πολίων, πόλισι, πόλιας, Attisch: πολέως, πόλει, πόλεις, πόλεων, πόλεσι, πόλεις); nom./acc.mv. van onzijdige woorden op -ος is -εα (bijvoorbeeld: ὀνειδέα, Attisch: ὀνειδή)
  - πολλός (Attisch: πολύς); πολλόν (Attisch: πολύν/πολύ)
- Voornaamwoorden
  - betrekkelijke voornaamwoorden: meestal met τ (d.w.z. dezelfde vorm als het lidwoord: τοῦ = lidwoord of οὔ), behalve bij nom. ev. en mv. van mnl. en vrwl. (ὅς, οἷ, ἧ, αἶ)
  - persoonlijke voornaamwoorden: ἡμέων (Attisch: ἡμῶν); ἡμέας (Attisch: ἡμᾶς); ὑμέων (Attisch: ὑμῶν); ὑμέας (Attisch: ὑμᾶς); ἑωυτ- (Attisch: ἑαυτ-)

- οἱ = αὐτῶ / αὐτῆ
- μιν = αὐτόν / αὐτήν / αὐτό
- σφι = αὐτοῖς / αὐταῖς
- Voegwoorden
ἦν = ἔάν; ἐπεῖτε = ἐπεὶ; ὥς (ἄν) + conj./opt. 'opdat' (vgl. Att. ὅπως)

B. CULTUURHISTORISCHE CONTEXT

1 De auteur en zijn werk

▪ Leven van de auteur

Herodotus is circa 484 v. Chr. geboren in Halicarnassus, een Griekse stad aan de westkust van Klein-Azië. We weten maar weinig over zijn leven. Hij verbleef waarschijnlijk een aantal jaren als balling op het eiland Samos. Daarnaast maakte hij reizen, o.a. naar Egypte en de kust van de Zwarte Zee. Hij verbleef waarschijnlijk ook geruime tijd in Athene, waar hij deel uitmaakte van de intellectuele elite. Hij was bevriend met de staatsman Pericles en de tragediedichter Sophocles. Op latere leeftijd vestigde hij zich in Thurii in Zuid-Italië, waar hij circa 425 v.Chr. is gestorven.

▪ Centrale thema's van het werk

Herodotus' geschiedwerk wordt gekenmerkt door zijn belangstelling voor de wisselvalligheid van het menselijk bestaan: wat klein is, kan groot worden en wat groot is, vervalt vaak weer tot iets kleins. Deze gedachte is ook vaak leidend bij de beschrijving van staatsvormen en heersers. Meestal manifesteert deze wisselvalligheid zich in een mengeling van voor- en tegenspoed in een mensenleven. Mensen moeten oppassen zich niet te laten verblinden door een periode van geluk en voorspoed: wie geen zelfkennis heeft, zijn eigen beperkingen niet begrijpt en zich niet bescheiden toont tegenover de goden, vergaat het doorgaans slecht. Wie opgaat in zijn geluk vergeet de menselijke maat en houdt zich in zijn gedrag niet aan algemeen erkende normen en waarden (ὑβρις). Een dergelijke houding roept de afgunst (φθόνος) van de goden op, die leidt tot bestraffing van de mens.

In de verhalen die Herodotus vertelt, houdt hij zich aan het traditionele polytheïsme, maar waar hij zich expliciet over religie uitspreekt, spreekt hij meestal in meer algemene termen als ὁ θεός (de godheid) of τὸ θεῖον (het goddelijke). Deze zelfde tweedeling is ook te vinden in de reactie van goden op menselijk handelen: heiligschennis (zoals het vernietigen van tempels) wordt door een specifieke godheid gestraft (het traditionele beeld), maar op arrogantie en agressie van heersers wordt alleen gereageerd door een (veel meer algemene) goddelijke macht.

Een ander kenmerk is de belangrijke rol die bij Herodotus is weggelegd voor orakel- en droomvoorspellingen, die vaak dubbelzinnig zijn geformuleerd en die niet worden begrepen of verkeerd worden uitgelegd door de personen voor wie ze bedoeld zijn.

Herodotus heeft een grote interesse voor de wereld van de niet-Grieken. Hoewel hij hier en daar blijk geeft van een opvallend cultuurrelativisme, beschrijft hij andere culturen vanuit het oogpunt van een Griek die geïntrigeerd is door gedragingen, rituelen en tradities die afwijken van wat hem als Griek bekend is. Dat geldt ook in hoge mate voor de positie van niet-Griekse vrouwen, die zich in Herodotus' verhalen dikwijls vrijer en sterker gedragen dan zijn publiek gewend is. Dankzij Herodotus' etnografische beschrijvingen leren we ook veel over de gewoonten en gebruiken van de Grieken zelf. Volgens sommigen heeft Herodotus zijn werk geschreven uit bewondering voor Athene, dat op het moment van schrijven aan kritiek bloot stond vanwege zijn imperialistische koers. Volgens anderen zijn het juist de gevaren van machtsmisbruik waarvoor Herodotus de Atheners wil waarschuwen. Het werk is in zijn huidige vorm vermoedelijk pas na Herodotus' dood gepubliceerd.

▪ Ontstaan en geschiedenis van het werk

Ten aanzien van het ontstaan en de publicatie van de *Historiën* beschikken we niet over zekere informatie. Volgens sommigen heeft Herodotus een serie lezingen omgewerkt tot een geschreven werk, volgens anderen heeft hij vanaf het begin gewerkt aan een monumentaal geschiedwerk. Zowel de titel *Historiën* als de indeling in negen boeken stammen uit de tijd na Herodotus.

Cicero noemt Herodotus 'de vader van de geschiedschrijving'. De directe opvolger van Herodotus, Thucydides, die schreef over de Peloponnesische Oorlog, laat zich neerbuigend uit over geschiedschrijvers die liever een aardig verhaal willen schrijven dan de waarheid; hij noemt hierbij geen namen, maar sommigen denken dat hij op Herodotus doelt.

2 De historische context

Historische realiteit en politieke situatie

De door Herodotus beschreven conflicten tussen Grieken en Perzen spelen zich vooral af aan het begin van de vijfde eeuw v. Chr. In de voorgaande eeuwen werden overal op het vasteland, in de Egeïsche

Zee en op de westkust van Klein-Azië *poleis* gesticht. Een *polis* is een klein gebied waarvan de inwoners zich als autonoom beschouwen. Oorspronkelijk vond het bestuur van een dergelijke *polis* meestal plaats in een raad van aristocraten, afkomstig uit de rijkste en belangrijkste families. Soms werd zo'n raad geflankeerd door een vergadering van alle vrije mannelijke burgers. Vanaf de achtste eeuw v. Chr. stichten de Grieken vanwege toename van de bevolking verspreid over de kusten van de Middellandse Zee en de Zwarte Zee nieuwe *poleis*. Hierdoor neemt de handel toe, waardoor binnen de *poleis* sociale spanningen ontstaan. De aristocraten worden rijker en machtiger, de arme boeren en arbeiders worden economisch steeds afhankelijker van de aristocraten. Ook tussen de *poleis* onderling ontstaan spanningen.

In de loop van de zevende en zesde eeuw v. Chr. grijpen *tirannen* (alleenheersers), vaak via een militaire staatsgreep, in sommige *poleis* de macht. Zij weten een tijd lang het volk aan zich te binden, door landverdeling, economische politiek en het instellen van culten en festivals, maar verliezen vaak toch hun populariteit en worden uiteindelijk verdreven.

In de zesde eeuw v. Chr. komen de Perzen onder leiding van Cyrus in opstand tegen de Meden en nemen de macht van hen over. De Griekse *poleis* in Ionië op de kust van Klein-Azië vallen vanaf 546 v. Chr. onder het bestuur van de Perzische vorst Cyrus, die zijn macht wenst uit te breiden naar het westen en een eind maakt aan het Lydische rijk van Croesus. De Perzen benoemen tirannen in de onderworpen *poleis* om ze onder de duim te houden.

Cyrus' zoon Cambyses (529-522 v. Chr.) verovert Egypte en andere delen van Noord-Afrika. Diens opvolger Darius (522-486 v. Chr.) versterkt zijn greep op het rijk, en krijgt mede daardoor te maken met een opstand van de Griekse steden in Ionië: de Ionische opstand (499-494 v. Chr.), waarbij de Ioniërs steun krijgen van Athene en Eretria. Deze steun vormt voor Darius en zijn zoon en opvolger Xerxes een goede aanleiding om het Griekse vasteland aan te vallen en te proberen in te lijven bij het Perzische Rijk.

Tijdens de eerste expeditie (492 v. Chr.) onderwerpen de Perzen Macedonië; de Perzische vloot lijdt schipbreuk bij het Athosgebergte. De tweede expeditie (490 v. Chr.) loopt uit op een Atheense overwinning in de slag bij Marathon. In de derde expeditie (480-479 v. Chr.) wordt Xerxes, na een overwinning op de Griekse troepen onder leiding van de Spartaan Leonidas bij Thermopylae, door de Grieken ter zee verslagen in de slag bij Salamis (480 v. Chr.); hij keert dan zelf terug naar Perzië, maar laat een landleger achter onder leiding van Mardonius, dat in 479 v. Chr. door de Grieken wordt verslagen bij Plataeae. De Grieken bevrijden vervolgens de meeste Griekse steden in Klein-Azië.

C. EINDTERMEN

NB Voor de toetsing van de eindtermen (zie bijlage 1) worden de CvTE-minimumlijst (zie bijlage 3) en deze syllabus als uitgangspunt genomen.

3 HET CENTRAAL EXAMEN

3.1 ZITTINGEN CENTRAAL EXAMEN

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

3.2 HULPMIDDELEN

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

BIJLAGE 1. EXAMENPROGRAMMA GRIEKSE TAAL EN CULTUUR VWO

Griekse taal en cultuur (GTC)

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A Reflectie op klassieke teksten (subdomein 1) en antieke cultuur (subdomein 2)

Domein B Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur

Domein C Zelfstandige oordeelsvorming

Domein D Oriëntatie op studie en beroep

Domein E Informatievaardigheden.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A (subdomein 1: reflectie op klassieke teksten), B² (B.3) en C (C.5).

Het centraal examen heeft betrekking op authentieke en vertaalde teksten van een of meer auteurs, behorend tot eenzelfde genre.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvTE maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op de domeinen A, B, C, D en E.

Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van circa 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit de Griekse literatuur (zodanig dat samen met de auteur van het centraal examen proza én poëzie aan bod komen). Deze selectie bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van de (creatieve) verwerking van een of meer cultuurdomeinen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

Het bevoegd gezag kiest tenminste drie van de volgende cultuurdomeinen waarop de eindtermen betrekking hebben: verhalengoed, drama, beeldende kunst, architectuur, filosofie.

Het bevoegd gezag kan, naast bovengenoemde domeinen, ook eigen cultuurdomeinen toevoegen.

De examenstof

Domein A: Reflectie op klassieke teksten en antieke cultuur

subdomein 1: Reflectie op klassieke teksten

1 De kandidaat kan zijn begrip van Griekse en klassieke, vertaalde teksten demonstreren door:

- een ongeziene passage te vertalen;
- een passage te analyseren en interpreteren vanuit taalkundig, letterkundig en cultuurhistorisch perspectief;
- een passage vanuit taalkundig, letterkundig en cultuurhistorisch perspectief te vergelijken met andere cultuuruitingen uit de oudheid of latere perioden.

---

² Voor zover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen.

subdomein 2: (alleen van toepassing op het schoolexamen) *Reflectie op antieke cultuur*

2 De kandidaat kan:

- antieke cultuuruitingen van verschillende cultuurdomeinen plaatsen in hun historische en culturele context en met elkaar in verband brengen;
- antieke cultuuruitingen onderzoeken en zijn bevindingen formuleren.

Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur

3 De kandidaat kan door de bestudering van de Griekse en klassieke, vertaalde teksten tegen de achtergrond van de antieke cultuur:

- onderwerpen actualiseren die voortvloeien uit een confrontatie tussen deze teksten en eigentijdse ontwikkelingen;
- de eigentijdse cultuur plaatsen in het perspectief van de klassieke traditie waarin Europa staat.

4 (Alleen van toepassing op het schoolexamen):

De kandidaat kan

- voorbeelden uit de receptiegeschiedenis herkennen, deze plaatsen in de context van de betreffende periode in de Europese cultuur en de van toepassing zijnde werkingsmechanismen noemen;
- cultuuruitingen uit de latere Europese cultuur vergelijken met antieke cultuuruitingen.

Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming

5 De kandidaat kan een beargumenteerde reactie formuleren op de inhoud van voorgelegde teksten en andere cultuuruitingen (uit de Oudheid en latere tijden).

6 (Alleen van toepassing op het schoolexamen)

De kandidaat kan cultuuruitingen uit de latere Europese cultuur vergelijken met antieke cultuuruitingen en daarover een beargumenteerd oordeel geven.

Domein D: Oriëntatie op studie en beroep

Domein E: Informatievaardigheden

7 De kandidaat kan:

- doelgericht informatie en bronnenmateriaal zoeken, beoordelen, selecteren en verwerken, o.a. met behulp van het woordenboek;
- (verworven) informatie verwerken en daaruit beredeneerde conclusies trekken;
- gebruik maken van verschillende ICT-toepassingen bij GTC;
- adequaat schriftelijk, mondeling en digitaal in het publieke domein communiceren over onderwerpen uit het desbetreffende vakgebied;
- bij het verwerven van vakkennis en vakvaardigheden reflecteren op eigen belangstelling, motivatie en leerproces.

BIJLAGE 2. DE PLAATS VAN GRIEKSE TAAL EN CULTUUR EN LATIJNSE TAAL EN CULTUUR IN DE PROFIELEN

Latijnse taal en cultuur en Griekse taal en cultuur

Latijnse taal en cultuur of Griekse taal en cultuur, ter keuze van de leerling, maken deel uit van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het gymnasium.

Latijnse taal en cultuur of Griekse taal en cultuur kunnen als profielkeuzevak in het profiel cultuur en maatschappij op het atheneum worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Latijnse taal en cultuur en Griekse taal en cultuur kunnen op het atheneum als keuze examenvak worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

BIJLAGE 3. DE MINIMUMLIJST GRIEKS

NB De minimumlijst Grieks is aangepast en geldt met ingang van 2015.

De minimumlijst Grieks bestaat uit drie delen: I vormleer, II syntaxis en III literaire termen. Deel I en II bevatten een opsomming van de taalkundige verschijnselen die kandidaten moeten kennen en die niet geannoteerd worden bij de vertaalopgave bij het Centraal examen. Deel III bevat een overzicht van literaire termen die door het CvTE bekend worden verondersteld.

De minimumlijst Grieks hanteert de terminologie die ook bij het Centraal Examen gehanteerd wordt. Er is zo veel mogelijk gekozen voor een Nederlandse terminologie. In een aantal gevallen heeft het CvTE de voorkeur gegeven aan het gebruik van een technische term, zoals indicativus en nominativus. Soms is er om praktische redenen voor gekozen twee termen naast elkaar te hanteren (bijvoorbeeld lijdend voorwerp / object); dit is aangegeven door middel van een schuine streep.

Sommige onregelmatige vormen in deze lijst zijn met meer of minder moeite in het bij het examen toegestane woordenboek of in het grammaticakatern te vinden. Ze zijn hier opgenomen, omdat het CvTE bij de inschatting van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave ervan uitgaat dat deze vormen behoren tot de parate kennis van de kandidaat en dus niet behoeven te worden opgezocht. Uit het opnemen van zulke vormen in de lijst mag daarom niet de conclusie worden getrokken dat de andere onregelmatige vormen die ook in het woordenboek te vinden zijn, per definitie worden geannoteerd bij de vertaalopgave.

Deel I Vormleer

Algemeen:

- In principe wordt uitgegaan van het Attisch van de klassieke periode.
- Bij nominale en verbale vormen worden de dualisvormen niet bekend verondersteld.

1 Lidwoord

2 Zelfstandige naamwoorden

De verbuiging/uitgangen (inclusief vocativus) van:

- de α/η-stammen
- de o-stammen; van de contracta alleen νοῦς (niet ὄστοῦν)
- de medeklinkerstemmen, inclusief de stammen op -ι, -υ, -ευ; inclusief Ζεύς en ναῦς; exclusief de onzijdige woorden op -ας, zoals τὸ κρέας; exclusief ἡ αἰδώς; exclusief onregelmatige vocativi zoals γύναι.

3 Bijvoeglijke naamwoorden

De verbuiging/uitgangen van:

- de α/o-stammen, inclusief de adiectiva van twee uitgangen, exclusief de adiectiva op -οῦς
- de medeklinkerstemmen, inclusief μέγας en πολὺς en het type ταχύς; inclusief het type ἀληθής etc. (niet de contractie in -α, zoals ὑγιᾶ)
- de vorming en verbuiging van de vergrotende en overtreffende trap, inclusief de vormen ἤπτων, κρείπτων, βελτίων, ἀμείνων, μείζων, πλείων, κακίων, καλλίων en de vormen κράτιστος, βέλτιστος, ἄριστος, μέγιστος, πλεῖστος, κάκιστος, κάλλιστος. Van de vergrotende trap op -(ι)ων/- (ι)ον alleen de ongecontraheerde vormen.

4 Bijwoorden

De vorming, inclusief de vergrotende en overtreffende trap; inclusief de vormen μάλα, μᾶλλον, μάλιστα en ἥκιστα; inclusief het adverbiaal gebruik van de acc. sing. neutr., zoals μέγα.

5 Telwoorden

De verbuiging van εἶς, οὐδεῖς/μηδεῖς.

6 Voornaamwoorden

De verbuiging van de voornaamwoorden, exclusief:

- de indirect reflexiva (οὗ, οἷ, ἔ, σφεῖς etc.)
- de gecontraheerde vormen van ἑαυτοῦ etc.
- de crasisvormen van ὁ αὐτός etc.
- de vormen (ὄ)του, (ὄ)τω, ἄττα en ἄττα
- de vormen τοῦ, τῶ als vragend voornaamwoord.

7 Werkwoorden

De vorming en vervoeging/verbuiging van:

- activum, medium en passivum
- de uitgang -η voor de indicativus 2e pers. sing. praes. med. (λύη), fut. med. (λύση) en fut. pass. (λυθήση) wordt bekend verondersteld
- enkelvoud en meervoud van: indicativus, coniunctivus, optativus, imperativus (hiervan slechts de 2de personen)
- participia in alle naamvallen
- infinitivi
- augment en reduplicatie (exclusief vormen met dubbel augment, zoals ἐώρων). Dat het augment kan worden weggelaten, wordt bekend verondersteld.

Vormen van praesens en imperfectum:

- de thematische werkwoorden exclusief de contracta met o-stam; χρήομαι en ζήω worden niet bekend verondersteld
- de athematische werkwoorden
- εἶμι en εἶμι (maar niet het imperfectum van εἶμι).

Vormen van de aoristus:

- de regelmatige sigmatische aoristus (inclusief de werkwoorden op -νυμι en de vormen ἔδοξα en ἀπώλεσα) en de pseudo-sigmatische aoristus
- de stamaoristi ἔβην, ἔστην, ἔδυν, ἔφυν, ἔγνω
- de aoristi van τίθημι, ἴημι, δίδωμι
- de volgende thematische aoristi: ἤγαγον, εἶλον, ἠσθόμην, (ἀπ)έθανον, (ἀπ)ωλόμην, (ἀφ)ικόμην, ἔβαλον, ἐγενόμην, ἦλθον, ἐσπόμην, ἠύρον, ἠρόμην, ἐσχον, ὑπεσχόμην, ἔλαβον, εἶπον, ἔλιπον, ἔμαθον, εἶδον, ἔπαθον, ἐπιθόμην, ἔπιον, ἔπεσον, ἐπυθόμην, ἔτεκον, ἔτραπον, ἔτυχον, ἤνεγκον, ἔφυγον
- de regelmatig gevormde aoristus op -θην en de vormen van ἐβλήθην, ἐβουλήθην, ἐκλήθην, ἐρρήθην, ἐμνήσθην, ὤφθην, ἠύρέθην
- van de passieve/intransitieve aoristi op -ην alleen de vormen van διεφθάρην en ἐφάνην.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum actief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de regelmatig gevormde kappa-perfecta
- de perfecta ἀκήκοα, (ἀπ)ᾔλωλα, βέβηκα, βέβληκα, γέγονα, εἶρηκα, ἐλήλυθα, ἠύρηκα, λέλοιπα, πέποιθα
- de perfecta ἔστηκα, οἶδα (inclusief de imperativi ἴσθι en ἴστε), τέθηκα en hun onregelmatige vervoeging
- van het plusquamperfectum de uitgangen -η, -ης, -ει, -εμεν, -ετε, -εσαν.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum medium/passief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de vormingen van het type λέλυμαι
- de vorming van βέβλημαι.

De vorming van het futurum, exclusief de optativus:

- de regelmatig gevormde sigmatische futura, de futura attica en het futurum passief (type λυθήσομαι)
- de futura ἀκούσομαι, (ἀπο)θανοῦμαι, βουλήσομαι, γενήσομαι, γνώσομαι, δόξω, ἔξω, ἐρῶ, ἔσομαι, εὐρήσω, οἶσω, ὄψομαι, πεσοῦμαι, σχήσω, φανήσομαι, φεύξομαι.

Nota bene: werkwoordsvormen die niet in deze paragraaf genoemd zijn, maar duidelijk herkenbaar zijn (bijv. ἐτέλεσα, ἐκελεύσθην, λέλειπται) worden in principe niet geannoteerd.

Deel II Syntaxis

1 Congruentie

Het begrip congruentie / congrueren met.

Congruentieregels met betrekking tot:

- onderwerp - persoonsvorm
- onderwerp - naamwoordelijk deel van het gezegde
- bijstelling
- bijvoeglijke naamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- voornaamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- antecedent en betrekkelijk voornaamwoord
- bijvoeglijke bepaling
- predicatieve bepaling.

2 Gebruik van het lidwoord

- het regelmatig ontbreken van het lidwoord bij een predicatieve bepaling en bij het naamwoordelijk deel van het gezegde
- het zelfstandig gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, participia, infinitivi (zonder aanvullingen) en voorzetselgroepen
- het lidwoord bij eigennamen
- het lidwoord bij αὐτός en πᾶς
- de verbindingen ὁ μὲν ... ὁ δὲ ... en οἱ μὲν ... οἱ δὲ ...
- het zelfstandig gebruik van ὁ δέ.

3 Functies van naamvallen

Nominativus:

- onderwerp/subject
- naamwoordelijk deel van het gezegde.

Genitivus:

- bijvoeglijke bepaling, inclusief de genitivus objectivus
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- bijwoordelijke bepaling van vergelijking en tijd
- in de genitivus absolutus constructie.

Dativus:

- meewerkend voorwerp
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- de bezitter bij het werkwoord εἶναι
- bijwoordelijke bepaling van middel, wijze, maat en tijd, reden en oorzaak.

Accusativus:

- lijdend voorwerp / object
- als onderwerp en naamwoordelijk deel van het gezegde in a.c.i. en a.c.p.
- bijwoordelijke bepaling van richting, tijdsduur, afstand en betrekking.

Vocativus:

- aanspreekvorm.

4 Voorzetsels

Het gebruik van naamvallen bij de voorzetsels.

5. Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

6 Trappen van vergelijking

Het gebruik en de betekenis van vergrotende trap inclusief de betekenissen “tamelijk” en “te”.

Het gebruik en de betekenis van overtreffende trap: de betekenissen “-ste” en “zeer”.

Het gebruik van ὡς en ὄτι + overtreffende trap: “zo ... mogelijk”.

7 Voornaamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruik.

Het (ingesloten) antecedent van een betrekkelijke bijzin.

De relatieve aansluiting en attractie worden niet bekend verondersteld.

8 Werkwoorden

De begrippen overgankelijk/transitief en onovergankelijk/intransitief.

De begrippen directe en indirecte rede.

Het gebruik en de betekenis van de genera activum, medium en passivum:

Gebruik mediumvorm:

- belanguitdrukkend medium (indirect reflexief medium)
- direct reflexief medium
- intransitief medium
- passief gebruikt medium.

Gebruik passivumvorm (in aoristus- en futurumstam):

- passief gebruik
- intransitief passivum.

Het begrip medium tantum.

Gebruik van de tijden en aspect:

Het gebruik van de bij de vormleer genoemde tijden, inclusief het praesens historicum.

De volgende aspectswaarden:

- praesens en imperfectum (kernbetekenis: niet-afgesloten):
  - beschrijving van voortdurende/poging/gewoonte / herhaalde handeling
  - beschrijving van achtergrondgebeurtenis in verhaal
- aoristus (kernbetekenis: afgesloten):
  - aanduiding van handeling gezien in zijn totaliteit (constaterend)/nadruk op begin- of eindpunt van de handeling
  - aanduiding van gebeurtenissen die het verhaal voortstuwen
- perfectum en plusquamperfectum: een toestand als resultaat van de handeling in heden, resp. verleden.

Het gebruik en de betekenis van:

indicativus:

- realis
- irrealis (in de hoofdzin met ἄν, in de conditionele bijzin zonder ἄν).

coniunctivus:

- in hoofdzinnen: aansporing, twijfel, verbod
- in bijzinnen met ἄν: plausibele gebeurtenis in de toekomst (*coniunctivus futuralis*), herhaalbare/algemene handeling (*coniunctivus generalis/iterativus*)
- doelaangevend
- na werkwoorden van vreezen.

optativus:

- in hoofdzinnen met ἄν: mogelijkheid (vaak in combinatie met een optativus in de bijzin zonder ἄν), bescheiden geformuleerde mening, vriendelijk bevel/verzoek
- in hoofdzinnen zonder ἄν (al dan niet ingeleid door εἴθε/εἰ γάρ): wens
- in conditionele bijzinnen zonder ἄν: mogelijkheid
- in bijzinnen (na historische tijd of praesens historicum in de hoofdzin):
  - in de indirecte rede
  - in conditionele en temporele bijzinnen verwijzend naar een herhaalde handeling in het verleden
  - in doelaangevende bijzinnen en na werkwoorden van vrezen
- in niet-conditionele bijzinnen met ἄν: mogelijkheid, bescheiden mening

imperativus:

- bevel/verzoek

infinitivus:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)
- in a.c.i. en n.c.i.
- na πρὶν en ὥστε
- als aanvulling bij werkwoorden (inclusief ἔχω) en bijvoeglijke naamwoorden
- subjects- en objectsaccusativus
- gesubstantiveerde infinitivus

participium:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)
- bijvoeglijk, zelfstandig en predicatief gebruik
- het participium van het futurum met doelaangevende betekenis
- in een genitivus absolutus met uitgedrukt onderwerp
- de participiumpartikels ἄτε, ὥς en καί(περ)
- als aanvulling bij τυγχάνω en λανθάνω en bij παύομαι en ἄρχομαι
- in a.c.p. en n.c.p. bij werkwoorden die een gevoel, waarneming of weten (bijv. οἶδα) aanduiden

9 Vraagzinnen

Directe en indirecte vragen, inclusief vraagpartikels.

Deel III Literaire termen: stilistische, narratologische en argumentatieve middelen

N.B. Wanneer in examenvragen het begrip **tekstelement** wordt gehanteerd, dan wordt daarmee bedoeld: een woord, een woordgroep, een bijzin of een zin. Een tekstelement kan bestaan uit aaneensluitende woorden, maar dit hoeft niet.

I. Stilistische begrippen

Afgebeelde

Zie vergelijking.

Alliteratie

De gelijkheid van beginmedeklinkers bij twee of meer woorden die dicht bij elkaar staan.

Leentje leerde Lotje lopen langs de lange Lindenlaan

Καὶ σὺ τοὶ παίδων πατήρ
πέφυκας.

Ook jij bent toch een vader van kinderen.

Euripides, *Medea* 344-345

Anafora

De herhaling van een tekstelement aan het begin van opeenvolgende (delen van) zinnen of versregels.

dag stoel naast de tafel
dag brood op de tafel
dag visserke-vis met de pijp

P. van Ostaïjen, *Marc groet 's morgens de dingen*

ἐκεῖνος εἶναί φησι Διόνυσον θεόν,
ἐκεῖνος ἐν μηρῷ ποτ' ἐρράφθαι Διός.

Hij beweert dat Dionysus een god is, **hij** (beweert) dat Dionysus ooit ingenaaid is geweest in de dij van Zeus.

Euripides, *Bacchae* 243-244

N.B. De betreffende tekstelementen hoeven niet per se in dezelfde vorm te staan. Zie bijvoorbeeld:

Πικρούς δ' ἐγὼ σφιν καὶ λυγρούς θήσω γάμους,
πικρὸν δὲ κῆδος καὶ φυγὰς ἐμὰς χθονός.

Bitter en gruwelijk zal ik voor hen de bruiloft maken, **bitter** hun familieband en mijn verbanning uit dit land.

Euripides, *Medea* 399-400

Antithese

Het dicht bij elkaar geplaatst staan van inhoudelijk tegengestelde begrippen.

Die twee zijn als **water en vuur**.

Ἰὼ στέγαι
φίλων **ἐρῆμοι**, τῶν δ' ἀπολλύντων **πλέαι**.

Ach huis, van vrienden **verstoken**, maar **vol** van moordenaars.

Sophocles, *Electra* 1404-1405

Asyndeton

De opeenvolging van twee of meer tekstelementen zonder verbindingswoord.

Dan zou ik mijn boek vertalen in het Maleis, Javaans, Soendaas, Alfoers, Boeginees, Battaks.

Multatuli, *Max Havelaar*

Παύσομαι κατηγορῶν. Ἀκηκόατε, ἐοράκατε, πεπόνθατε, ἔχετε· δικάζετε.

Ik zal een eind maken aan mijn aanklacht. [want] U hebt gehoord, [en] gezien, [en] geleden; [en] u hebt hem hier: [dus] spreek nu recht.

Lysias 12.100

Μέλλοντα ταῦτα· τῶν προκειμένων τι χρὴ πράσσειν.

Dat is de toekomst; [maar] wat betreft het heden moeten we handelen.

Sophocles, *Antigone* 1334-1335

Beeld

Zie vergelijking.

Chiasme

De kruisgewijze plaatsing van grammaticaal en/of inhoudelijk gelijkwaardige tekstelementen.

N.B. op het Centraal Examen dienen de vier tekstelementen die het chiasme vormen als volgt te worden genoteerd: ... (a) ... (b) ... (b) ... (a).

Je moet niet **leven** (a) om te **eten** (b) maar **eten** (b) om te **leven** (a).

Denkend aan de dood (a) kan ik niet slapen (b)
en niet slapend (b) denk ik aan de dood (a)

J.C. Bloem, *Insomnia*

βαρεῖαν (a) **ἐχθροῖς** (b) καὶ **φίλοισιν** (b) **εὐμενῇ** (a)

geducht (a) voor mijn **vijanden** (b) en mijn **vrienden** (b) **welgezind** (a)

Euripides, *Medea* 809

Climax

Een reeks van tenminste drie tekstelementen met een steeds sterker wordende inhoud.

Uren, dagen, maanden, jaren,
vliegen als een schaduw heen

Rhijnvis Feith, *Nieuwjaarslied*

καὶ κύσε χεῖρας,
δεινὰς, ἀνδροφόνους, αἷ οἱ πολέας κτάνον υἱάς.

en hij kuste de handen, **de geduchte, mannenmoordende, die vele zonen van hem hadden gedood.**

Homerus, *Ilias* 24.478-479

Enallage

De verbinding van een bijvoeglijk naamwoord met een ander zelfstandig naamwoord dan waarbij het qua betekenis past.

Midwinterdag.—De geur van oude jassen,
de gang met **kalken licht** om in te dwalen.

Ida Gerhardt, *Tussenuur*

νεῖκος ἀνδρῶν ξύναιμον

een verwante ruzie van mannen = een ruzie onder verwante mannen

Sophocles, *Antigone* 793-794

Eufemisme

De weergave van een negatief geladen begrip door een verzachtende aanduiding.

inslapen (= sterven)

Ἵμεῖς δὲ μητέρ' οὐκέτ' ὄμμασιν φίλοις
ὄψεσθ', **ἐς ἄλλο σχῆμ' ἀποστάντες βίου.**

Jullie zullen jullie moeder niet meer zien met jullie lieve ogen, **wanneer jullie zijn weggegaan naar een andere fase van het leven** (= wanneer jullie dood zijn).

Euripides, *Medea* 1038-1039

Hyperbaton

De uiteenplaatsing van woorden die een grammaticale eenheid vormen; de eenheid wordt onderbroken door een tekstelement dat niet bij de woordgroep hoort.

πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν **ἄλγεα** ὄν κατὰ θυμόν

hij leed op zee **veel verdriet** in zijn hart

Homerus, *Odyssee* 1.4

N.B. In collocaties als **χεῖρας ἐπ' ἀνδροφόνους** ("naar de mannendodende handen", Homerus, *Ilias* 18.317) en **κνημίδας ἐπισφυρίοις ἀραρυίας** ("aan enkelbanden bevestigde scheenplaten", Homerus, *Ilias* 18.459) is geen sprake

van hyperbaton. De onderbrekende elementen (ἐπ', ἐπισφυρίοις) maken namelijk deel uit van de woordgroep.

Hyperbool

Overdrijving.

ὁ δ' ἦλθε ταῦτ' ὀδύων ἔχων μέλος
ἡμῖν ἐπ' ἀκτάς, **μυρία** δ' ὀπισθόπους
φίλων ἄμ' ἔστειχ' ἡλικίων <θ'> ὀμήγουρις.

Hij kwam naar ons toe bij de kust, met hetzelfde verdrietige lied, terwijl een **eindeloze** stoet vrienden en leeftijdsgenoten hem volgde.

Euripides, *Hippolytus* 1178-90

Litotes

De ontkenning van een begrip waardoor het tegendeel benadrukt wordt.

Daar ben ik **niet vies** van. (= Dat vind ik heel lekker.)

ποιέων τε ταῦτα ἔπαινον εἶχε **οὐκ ὀλίγον** πρὸς τῶν πολιητέων.

door dit te doen verwierf hij **niet geringe** (= heel grote) lof van zijn medeburgers.

Herodotus, *Historiae* 1.96

Metafoor

Een vorm van beeldspraak waarbij alleen het beeld wordt genoemd (dus *zonder* "als", "zoals", "gelijk aan", etc.).

Hij **zwemt** in het geld.

ἔς δὲ τὴν τύχην
πεσοῦσ' ὄσῃν σὺ πῶς ἂν **ἐκνεύσαι** δοκεῖς;

hoe denk je, nu je in zo'n moeilijke situatie terechtgekomen bent, hieruit te kunnen **zwemmen** (= je hieruit te kunnen redden)?

Euripides, *Hippolytus* 470

Metonymia

De vervanging van een woord door een ander woord uit hetzelfde betekenisveld.

- **Abstractum pro concreto**: een abstract in plaats van een concreet begrip.

Εὐφορβος, ὃς **ἡλικίην** ἐκέκαστο

Euphorbus, die uitblonk onder zijn **leeftijd** (= leeftijdsgenoten)

Homerus, *Ilias* 16.808

- **Naam van een god(in) in plaats een begrip uit zijn/haar invloedssfeer.**

σπλάγχχνα δ' ἄρ' ἀμπεύραντες ὑπέιρεχον **Ἥφαιστοιο**.

na dan de ingewandstukken aan het spit geregen te hebben hielden ze deze boven **Hephaestus** (= het vuur)

Homerus, *Ilias* 2.426

- **Materiaal in plaats van voorwerp.**

μή τις (...)
χαλκὸν ἐνὶ στήθεσσι βαλὼν ἐκ θυμὸν ἔλοιτο.

om te voorkomen, dat iemand hem het leven zou benemen door **brons** (= een bronzen speer/zwaard) in zijn borst te steken.

Homerus, *Ilias* 5.316-317

- **Pars pro toto**: een deel in plaats van het geheel.

ἅπαντα δὲ
στέγη πυκνοῖσιν ἐκτύπει δραμήμασιν.

en heel het **dak** (= huis) dreunde van het drukke lopen.

Euripides, *Medea* 1179-1180

Paradox

Een schijnbare tegenstrijdigheid.

Zo zullen de laatsten de eersten en de eersten de laatsten zijn.

Evangelie van Mattheus 20.16

Τεθνᾶσι κού τεθνᾶσι.

Ze zijn dood en ze zijn niet dood.

Euripides, *Helena* 138

Teucer vertelt aan Helena dat haar beide broers dood zijn en sinds hun dood als sterren aan de hemel staan.

Parallellisme

Het verschijnsel dat twee of meer zinnen of zinsdelen dezelfde structuur hebben.

Spreken is zilver, zwijgen is goud.

(Ἔρωσ) πράοτητα μὲν πορίζων, ἀγριότητα δ' ἐξορίζων· φιλόδωρος εὐμενείας,
ἄδωρος δυσμενείας.

Eros zorgt voor vriendelijkheid, hij bant grofheid uit; hij schenkt vrolijkheid en geeft geen ruzie.

Plato, *Symposium* 197d

Personificatie

Een vorm van beeldspraak waarbij levenloze dingen, voorwerpen of abstracties als levende wezens worden voorgesteld of eigenschappen daarvan toebedeeld krijgen.

Het licht begint te wandelen door het huis
en raakt de dingen aan.

Ida Gerhardt, *Zondagmorgen*

μήλα, τὰ δὴ κατέκειτ' ἐσφαγμένα **νηλεΐ** χαλκῶ

kleinvee, dat neerlag afgeslacht door het **meedogenloze** brons

Homerus, *Odyssee* 11.45

Pleonasme

Het aan een begrip toekennen van een kwalificatie die reeds in het begrip zelf besloten ligt.

een **potentiële** kans

καὶ μὲν που κείνον **περιναιέται ἀμφὶς ἔόντες**
τείρουσι.

en hem kwellen, denk ik, **zijn burenen die om hem heen wonen.**

Homerus, *Ilias* 24.488-489

Polysyndeton

De opeenvolging van twee of meer tekstelementen binnen een zin die telkens door een nevenschikkend voegwoord met elkaar verbonden zijn.

Die zorgt **en** waakt **en** slaaft **en** ploegt **en** zwoegt **en** zweet

Joost van den Vondel, *Palamedes*

θεάσομαι δὲ σὺν πατρὸς μολῶν ποδὶ
πῶς νιν προσόψῃ, **καὶ** σὺ **καὶ** δέσποινά σή.

Ik kom met mijn vader naar je toe, en dan zal ik eens zien hoe je naar hem kijkt,
én jij **én** je meesteres.

Euripides, *Hippolytus* 661-662

δώσει δὲ τί ἔν γε φέρεσθαι,
ἢ τίνα τριπόδων εὐχάλκων **ἢ** λεβήτων,
ἢ εὐ' ἡμιόνους **ἢ** χρύσειον ἄλεισον.

Hij zal je iets geven om mee te nemen, een van de mooie bronzen drievoeten
of kommen, **of** twee muilezels **of** een gouden drinkbeker.

Homerus, *Odyssee* 15.83-85

Retorische vraag

Een vraag waarbij het niet de bedoeling van de vragensteller is dat er een antwoord gegeven wordt.

Waarom snapt niemand dat ik soms retorische vragen stel?

Bill Gates

Κακῶς πέπρακται πανταχῆ: **τίς ἀντερεῖ;**

Het staat er in alle opzichten slecht voor; **wie zal dit tegenspreken?**

Euripides, *Medea* 364

Sententia/γνώμη

Een algemeen geldende uitspraak.

Van het concert des levens heeft niemand een program.

Κάν βροτοῖς
αἱ δεύτεράι πως φροντίδες σοφώτεραι.

Ook bij mensen is de tweede gedachte vaak de verstandigste.

Euripides, *Hippolytus* 435-436

Tautologie

Het nevenschikkend herhalen van een begrip in andere woorden.

gratis en **voor niks**

τὰς γὰρ ἐνθάδε
θυσίας **ἐπιστάμεσθα** καὶ **γινώσκομεν**.

want wij kennen de offers hier en zijn ervan op de hoogte.

Euripides, *Iphigenia bij de Tauriërs* 490-491

Tertium comparationis/punt van overeenkomst

Zie vergelijking.

Tricolon

Een opsomming die bestaat uit drie delen.

Αἰρεῖ γὰρ ἀνδρῶν ὄμματ', ἐξαιρεῖ πόλεις, πίμπρησιν οἴκους·

Zij verovert de ogen van mannen, verwoest steden, steekt huizen in brand!

Euripides *Troades* 892-893, Hecuba over Helena

Vergelijking

Vorm van beeldspraak waarbij afgebeelde en beeld beide worden genoemd (dus *met* "als", "zoals", "gelijk aan" etc.).

De vergelijking bestaat uit drie elementen:

1. afgebeelde (= persoon/zaak die vergeleken wordt)
2. beeld (= persoon/zaak waarmee vergeleken wordt)
3. punt van overeenkomst/tertium comparationis (= het aspect waarin afgebeelde en beeld overeenkomen)

De blozende jongen was zo rood **als een kreeft**.

Afgebeelde:	de blozende jongen
Beeld:	de kreeft
Punt van overeenkomst:	het rood zijn

Ὅς τὸν μὲν λίπε θυμός, ἐπ' αὐτῷ δ' ἔργον ἐτύχθη
ἀργαλέον Τρώων καὶ Ἀχαιῶν· οἱ δὲ **λύκοι ὥς**
ἀλλήλοις ἐπόρουσαν.

De levensgeesten verlieten hem, en bij zijn lijk ontstond een gruwelijke strijd van Trojanen en Grieken; zij stormden **als wolven** op elkaar af.

Homerus, *Ilias* 4.470-472

Afgebeelde:	Grieken en Trojanen
Beeld:	wolven
Punt van overeenkomst:	het vol agressie op elkaar af stormen

II. Narratologische begrippen

- Alwetende verteller** Een vertellende instantie die complete kennis van alle gebeurtenissen, onuitgesproken gedachten van personages en de afloop van het verhaal heeft.
- Dramatische ironie** Het verschijnsel dat een of meer personages minder kennis van de situatie hebben dan de lezer / het publiek.
- Ἄνθ' ὧν ἐγὼ τάδ', ὡσπερὶ τοῦμοῦ πατρός,
ὑπερμαχοῦμαι, κάπῃ πάντ' ἀφίζομαι
ζητῶν τὸν αὐτόχειρα τοῦ φόνου λαβεῖν.
- Daarom zal ik deze strijd aangaan, alsof het om mijn eigen vader ging, en zal ik niets ongedaan laten bij het zoeken naar de moordenaar.
Sophocles, *Oedipus Tyrannus* 264-266
- Oedipus spreekt allerlei bedreigingen uit tegen de moordenaar van koning Laius, niet wetend dat hij Laius, zijn eigen vader, zelf gedood heeft.*
- Prospectie (flashforward)** Het vooruitkijken door een personage of de verteller naar latere gebeurtenissen.
- χρῆν γὰρ Κανδαύλη γενέσθαι κακῶς.
- want het was voorbeschikt dat het slecht zou aflopen met Candaules.
Herodotus, *Historiae* 1.8
- Retrospectie (flashback)** Het terugkijken door een personage of de verteller op gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden.
- Οὐ μὲν δὴ τόδε μείζον ἔπι κακὸν ἢ ὅτε Κύκλωψ
εἶλει ἐνὶ σπηῇ γλαφυρῶ κρατερῆφι βίηφιν.
- Dit is geen erger ramp dan toen de Cycloop ons met bruut geweld opsloot in zijn gewelfde grot.
Homerus, *Odyssee* 12.209-210
- Ringcompositie** Afbakening van een tekstsegment door aan het einde een tekstelement uit het begin (al dan niet letterlijk) te herhalen.
- Ἄνδρα μοι ἔγνωπε, Μοῦσα,
(...)
θεά, θύγατερ Διός, εἶπε καὶ ἡμῖν.
- Muze, bezing me de man,
(...)
godin, dochter van Zeus, vertel het ook aan ons.
Homerus, *Odyssee* 1.1 en 1.10
- Vertellerscommentaar** Het door de alwetende verteller (terloops) geleverde commentaar op gebeurtenissen of personages.
- Αὐτῶν γὰρ σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν ὄλοντο,
νήπιοι.
- Want door hun eigen **roekeloze daden** stierven ze, **de dwazen.**
Homerus, *Odyssee* 1.7-8
- Vertelperspectief** Het perspectief van waaruit de lezers de gebeurtenissen van het verhaal zien; dit perspectief kan bij de verteller of bij een van de personages liggen.

Verteltempo	De verhouding tussen verteltijd en vertelde tijd. Wanneer de woorden van een personage in de directe rede worden weergegeven, is de verteltijd even lang als de vertelde tijd. Wanneer in een vertelling een samenvatting van gebeurtenissen wordt gegeven of wanneer er een sprong in de tijd wordt gemaakt, is de verteltijd korter dan de vertelde tijd. Wanneer in een vertelling een beschrijving wordt gegeven van een persoon of voorwerp, is de verteltijd langer dan de vertelde tijd. Versnelling: het verteltempo wordt hoger dan in het voorafgaande. Vertraging: het verteltempo wordt lager dan in het voorafgaande.
Verteltijd	De tijd die gebruikt wordt om het verhaal te vertellen.
Vertelde tijd	De tijdsduur van de vertelde gebeurtenissen.

III. Argumentatieve begrippen

A-fortiori-redenering

Een redenering die stelt dat, wanneer in een bepaalde situatie iets geldt, het vanzelfsprekend is dat dit in een andere situatie met des te meer reden geldt.

Als een volwassene deze steen niet kan optillen, kan een kind dat al helemaal niet.

Herodotus vertelt dat de vrouw van Candaules het heel erg vond dat haar man haar naakt aan zijn dienaar had laten zien. Hij voegt daaraan toe:

παρά γὰρ τοῖσι Λυδοῖσι, σχεδὸν δὲ καὶ παρὰ τοῖσι ἄλλοισι βαρβάροισι, **καὶ ἄνδρα** ὀφθῆναι γυμνὸν ἐς αἰσχύνην μεγάλην φέρει.

Want bij de Lydiërs, zoals bij vrijwel alle niet-Grieken, wordt het **zelfs** als schandelijk beschouwd wanneer **een man** naakt gezien wordt.

Herodotus, *Historiae* 1.10

Analogie

Een argumentatie die gebruik maakt van een vergelijkbare situatie.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἡ δὲ τίσιν τί ἀποδιδούσα ὀφειλόμενον καὶ προσῆκον τέχνη μαγειρική καλεῖται;

ΠΟΛΕΜΑΡΧΟΣ. Ἡ τοῖς ὄψοις τὰ ἡδύσματα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Εἶεν· ἢ οὖν δὴ τίσιν τί ἀποδιδούσα τέχνη δικαιοσύνη ἂν καλοῖτο;

Socrates: Wat moet een vak waaraan geven om bakkerskunst genoemd te worden?

Polemarchus: Een lekkere smaak aan gebak.

Socrates: Akkoord. En wat moet rechtvaardigheid aan wie geven om rechtvaardigheid genoemd te worden?

Plato, *Staat* 332c-d

Socrates trekt een analogie tussen het vak van banketbakker en de deugd rechtvaardigheid.

Autoriteitsargument

De verwijzing naar een uitspraak van een belangrijk persoon om een eigen bewering kracht bij te zetten.

Als de Grieken worden aangevallen door de Perzen zoeken ze hulp van de Syrakusanen; maar de Atheners willen het bevel over de Griekse vloot niet afstaan:

Μάτην γὰρ ἂν ὧδε πάραλον Ἑλλήνων στρατὸν πλείστον εἶημεν ἐκτημένοι, εἰ Συρηκοσίοισι ἐόντες Ἀθηναῖοι συγχωρήσομεν τῆς ἡγεμονίας, ἀρχαιότατον μὲν ἔθνος παρεχόμενοι, μοῦνοι δὲ ἐόντες οὐ μετανάσται Ἑλλήνων· τῶν καὶ Ὅμηρος ὁ

ἐποποιὸς ἄνδρα ἄριστον ἔφησε ἐς Ἴλιον ἀπικέσθαι τάξαι τε καὶ διακοσμήσαι στρατόν.

Zo zouden we namelijk voor niets de grootste zeemacht van de Grieken bezitten, als ten behoeve van de Syracusanen wij, nota bene Atheners, afstand zullen doen van het opperbevel, terwijl we het oudste volk in Griekenland vormen, en als enigen van de Grieken geen immigranten zijn; en ook Homerus, de dichter van epen, zei dat van alle Grieken die in Troje waren aangekomen, de beste in het opstellen en indelen van het leger een Athener was.

Herodotus 7.161

Invoeren fictieve spreker

Een opmerking van een denkbeeldige spreker.

ἴσως γὰρ ἂν λεγόντων ἡμῶν ὅτι “Οὐκ ὀρθῶς λέγετε, ὦ ἄνθρωποι, ἀλλὰ ψεύδεσθε”, ἔροιντ’ ἂν ἡμᾶς: “ὦ Πρωταγόρα τε καὶ Σώκратες, (...) εἶπατον ἡμῖν.”

Want als wij zouden zeggen: “Jullie hebben geen gelijk, mensen, maar jullie vergissen je”, dan zouden zij misschien zeggen: “Protagoras en Socrates, (...) zeg ons dat eens.”

Plato, *Protagoras* 353a

Syllogisme

Een redenering waarbij een conclusie getrokken wordt uit twee premissen (stellingen), een algemene (premissa maior) en een specifieke (premissa minor).

premissa maior	Alle mensen zijn sterfelĳk
premissa minor	Socrates is een mens
conclusie	Socrates is sterfelĳk

IV. Aanvullingen per auteur

Aanvullend voor Herodotus:

Epanalepsis

Het oppakken van het hoofdverhaal na een digressie door (al dan niet woordelijke) herhaling van (een deel van) het voorafgaande.

(...) ἐς ὃ διεξεληθόντες ταύτην **ἐς τὴν ἔρημον ἀπίκοντο**. Ἡ δ' ἔρημος αὕτη...

(...)

Ἐπεὶ ὧν ὁ Δαρεῖος ἦλθε **ἐς τὴν ἔρημον** (...)

(...) totdat ze, na hier doorheen getrokken te zijn, **in de woestijn aankwamen**. Die woestijn nu...

(...)

Toen Darius dus **in de woestijn gekomen was** (...)

Herodotus, *Historiae* 4.123-124

Kop-staartconstructie

Constructie waarbij een vervoegde vorm van het werkwoord aan het einde van een zin (de "staart") aan het begin van de volgende zin (de "kop") weer wordt opgenomen door een participiumvorm van hetzelfde werkwoord.

Οὗτος δὴ ὧν ὁ Κανδαύλης ἠράσθη τῆς ἑωυτοῦ γυναικός, **ἐρασθεὶς** δέ (...)

Die Candaules nu **werd verliefd** op zijn eigen vrouw, en **eenmaal verliefd** (...)

Herodotus, *Historiae* 1.8

Aanvullend voor Homerus:

N.B. De volgende begrippen worden bekend verondersteld: dactylus, spondee, elisie, hexameter. De kandidaat wordt geacht in staat te zijn een dactylische hexameter te scanderen. De begrippen cesuur en synizese worden niet bekend verondersteld.

Dactylische hexameter: effecten van de afwisseling dactylus–spondee op de inhoud

De aanwezigheid van veel spondeeën in een versregel kan plechtstatigheid, somberheid of traagheid suggereren, terwijl het veelvuldig voorkomen van dactyli opwinding, luchtigheid of snelheid kan uitdrukken.

ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο. (6 spondeeën)

terwijl hij (Achilles) de schim van de ongelukkige Patroclus aanriep.

Homerus, *Ilias* 23.221

Αὐτίς ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδῆς. (5 dactyli)

Daarna rolde de onbeschaamde steen weer naar de vlakke.

Homerus, *Odyssee* 11.598

Apostrofe

De verteller richt zich rechtstreeks tot een personage of gepersonifieerde zaak in het verhaal.

Ἔνθ' ἄρα τοι, Πάτροκλε, φάνη βίότοιο τελευτή.

Toen verscheen voor jou, Patroclus, het einde van je leven.

Homerus, *Ilias* 16.787

Enjambement

Het doorlopen van een syntactische eenheid voorbij het einde van een versregel, waarbij niet meer dan twee woorden van de syntactische eenheid op de volgende regel staan.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, **ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη**.

Bezing me, Muze, de listige man, **die zeer veel zwierf**.

Homerus, *Odyssee* 1.1-2

Epitheton ornans

Een bijvoeglijk naamwoord dat een vaste eigenschap weergeeft van persoon of zaak (bijv. stad of land), ongeacht de relevantie in de tekst. Zie ook hieronder bij formule.

Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς.

Hem ten antwoord sprak de **snelvoetige edele** Achilles.

Homerus, *Ilias* 1.121

Formule

Het regelmatig terugkeren van een vaste formulering in eenzelfde situatie.

1. Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς.

Hem ten antwoord sprak vervolgens de snelvoetige edele Achilles.

Homerus, *Ilias* 1.121

2. Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων.

Hem ten antwoord sprak vervolgens de heerser der mannen Agamemnon.

Homerus, *Ilias* 1.172

3. Τὸν δὲ ἰδὼν ἐνόησε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς.

De snelvoetige edele Achilles kreeg hem in het oog en merkte hem op.

Homerus, *Ilias* 11.599

4. Ὡς ἔφατ', οὐδ' ἀπίθησεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων.

Zo sprak hij, en de heerser der mannen Agamemnon gehoorzaamde.

Homerus, *Ilias* 2.441

De formule Τὸν/τὴν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα, "hem/haar ten antwoord sprak vervolgens" (zie voorbeelden 1 en 2), komt ruim zeventig keer voor bij Homerus. Het onderwerp van ἡμείβετ' bestaat meestal uit een eigennaam met een of twee epitheta ornantia (zie bij epitheton ornans). De combinatie eigennaam + epitheton ornans is ook een formule, die op zijn beurt weer met andere formules verbonden kan worden: zie voorbeelden 3 en 4.

Homerische vergelijking

Een vergelijking waarbij het beeld uitvoerig wordt uitgewerkt.

Ὡς δ' ὅτ' ἐπὶ προβόλῳ ἀλιεύς περιμήκει ῥάβδῳ
ἰχθύσι τοῖς ὀλίγοισι δόλον κατὰ εἶδατα βάλλων
ἔς πόντον προΐησι βοὸς κέρας ἀγραύλοιο
ἀσπαίροντα δ' ἔπειτα λαβῶν ἔρριψε θύραζε,
ὡς οἱ γ' ἀσπαίροντες αἴειροντο προτὶ πέτρας.

Zoals wanneer een visser op een uitstekende rots met zijn lange hengel voor de kleine vissen voedsel als lokaas uitgooit en zijn hoornen dobber in zee gooit en vervolgens, wanneer hij beet heeft, deze spartelend uit het water ophaalt, zó werden zij spartelend opgehaald naar de rotsen.

Homerus, *Odyssee* 12.251-255

Bij de interpretatie van een vergelijking kan men onderscheid maken tussen de primaire functie (illustratie van een deel van het verhaal) en verschillende secundaire functies, zoals het vooruit- of terugverwijzen, het opwekken van emoties en de mogelijkheid om een passage in een breder perspectief te plaatsen.

Typische scène

Een groep (bijna) woordelijk herhaalde verzen waarmee een telkens terugkerende activiteit wordt beschreven (bijv. aankomst, badscène, offer).

Αὐτὰρ ἐπεὶ λουῖσέν τε καὶ ἔχρισεν λίπ' ἐλαίῳ
ἀμφὶ δέ με χλαῖναν καλὴν βάλεν ἠδὲ χιτῶνα,
εἶσε δέ μ' εἰσαγαγοῦσα ἐπὶ θρόνου ἀργυροῦλου,
καλοῦ δαιδαλέου - ὑπὸ δὲ θρήνυς ποσὶν ἦεν.

Maar nadat zij (*Kirke*) me (*Odysseus*) gewassen had en ingesmeerd met olijfolie, legde ze een mooie mantel en kleed om mij heen, en liet ze me, na me binnengeleid te hebben, plaats nemen op een zetel met zilverbeslag, een mooie, kunstig bewerkte - en eronder was een bankje voor de voeten.

Homerus, *Odyssee* 10.364-367

Een held bewapent zich: Homerus, Ilias 3.328 vv. / 16.130 vv. / 19.367 vv.

Een maaltijdscène: Homerus, Ilias 1.458 vv. / 2.421 vv. / Odyssee 12.359 vv.

Aanvullend voor de tragici:

Enjambement

Het doorlopen van een syntactische eenheid voorbij het einde van een versregel, waarbij niet meer dan twee woorden van de syntactische eenheid op de volgende regel staan.

Ὡς δὲ πέτρος ἢ θαλάσσιος
κλύδων ἀκούει νοθετουμένη φίλων.

Als een rots of een golf van de zee luistert ze naar haar vrienden, terwijl ze wordt terechtgewezen.

Euripides, *Medea* 28-29

Stichomythie

Een dialoog waarin men om de beurt één regel spreekt.

Pentheus en Dionysus:

ΠΕ. Οἶδ', ὃς τὸ Σάρδεων ἄστῳ περιβάλλει κύκλῳ.
ΔΙ. Ἐντεῦθέν εἰμι, Λυδία δέ μοι πατρίς.
ΠΕ. Πόθεν δὲ τελετὰς τάσδ' ἄγεις ἐς Ἑλλάδα;
ΔΙ. Διόνυσος ἡμᾶς εἰσέβησ', ὁ τοῦ Διός.
ΠΕ. Ζεὺς δ' ἔστ' ἐκεῖ τις, ὃς νέους τίκτει θεοῦς;

Pe. Ja, ik ken <de Tmolus>, die de stad Sardes rondom omringt.
Di. Daar kom ik vandaan, Lydië is mijn vaderland.
Pe. Waarom breng je deze ceremoniën naar Griekenland?
Di. Dionysus bracht mij hier binnen, de zoon van Zeus.
Pe. Is daar een Zeus, die nieuwe goden verwekt?

Euripides, *Bacchae* 463-467

Spellingsregels ten aanzien van Griekse eigennamen

Ten aanzien van de spelling van de Griekse eigennamen hanteert het CvTE de volgende regels:

1. Uitgangspunt vormt de lijst van namen uit de Griekse en Romeinse oudheid, in Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, 13^e herziene uitgave, 1999.
2. Bij eigennamen die niet in deze lijst voorkomen, hanteert het CvTE de spelling die aansluit bij die van de bovengenoemde lijst.
3. In citaten (bijvoorbeeld vertalingen) wordt de spelling van de auteur aangehouden. Kandidaten dienen derhalve op de hoogte te zijn van de verschillende spellingsconventies ten aanzien van de Griekse eigennamen.

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Het College voor Toetsen en Examens is namens de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit en het niveau van de centrale examens en toetsen in Nederland. Het heeft verschillende examens en toetsen onder zijn hoede.

[cvte.nl](https://www.cvte.nl)

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Centrale Eindtoets primair onderwijs: de eindtoets die de overheid aanbiedt aan leerlingen uit groep 8. De uitkomst is een advies voor het best passende brugklatype. [Centraleeindtoetspo.nl](https://www.centraleeindtoetspo.nl)

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs. [Examenblad.nl](https://www.examenblad.nl)

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen. [Staatsexamensvo.nl](https://www.staatsexamensvo.nl)

 Centrale examens middelbaar beroeps- onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma. [Examenbladmbo.nl](https://www.examenbladmbo.nl)

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding. [Staatsexamensnt2.nl](https://www.staatsexamensnt2.nl)